

Grundtvigs død

Lasse Stein Holst

I de seneste år er salget af korte, let læste bøger steget markant. Hos internetboghandlen Saxo er salget af populærvidenskabelige, populærøkonomiske og populærfilosofiske titler – eller som de kaldes i engelsktalende lande: *brainy books* – steget fra 1.495 forskellige titler i 2013 til 7.934 i 2018.¹ I Danmark satte Aarhus Universitetsforlag trenden i gang, da de i 2012 udgav det første bind i serien *Tænkepauser*, hvor forskere skriver om alt fra religion og krig til onani, for bare at nævne et par af de seneste emner. Forskernes benspænd er, at de kun har 60 sider at folde sig ud på, for mere skal der ikke til – hvis man skal tro seriens engelske hjemmeside – for at forstå de resultater, som de har brugt flere år på at nå frem til, “Condensed and written in words we all understand. No footnotes, no references and no academic nonsense”.² Tænkepausernes popularitet har sat en bølge af populærvidenskabelige serier af korte bøger i gang, f.eks. Informations Forlags *Moderne Ideer* og Bibelselskabets *Håndbibliotek*, og i 2017 lancerede Aarhus Universitetsforlag en ny serie: *100 danmarkshistorier*. I løbet af otte år vil forlaget udgive 100 bøger a 100 sider i “små og overkommelige bogbidder”, hvor forskere fortæller i “et lettilgængeligt sprog om danmarkshistoriens vigtigste begivenheder og tematikker”.³ Jes Fabricius Møllers bog *Grundtvigs død* fra 2019, der er genstand for denne anmeldelse, er bog nummer 19 i serien.

Møllers udgangspunkt for at skrive *Grundtvigs død* er dels en anerkendelse af Grundtvigs store betydning, dels “en iagttagelse af, at hans betydning ofte over- eller fejlvurderes” (11).⁴ Overvurderingen og fejlvurderingen af Grundtvigs betydning for samfundet kommer ofte til udtryk i en

¹ Morten Madsen: “Vi vil have små, kloge bøger”, Information 28. september 2018.

² <https://unipress.dk/bogserier/reflections/>.

³ <https://unipress.dk/bogserier/100-danmarkshistorier/>.

⁴ Henvisninger til Jes Fabricius Møllers *Grundtvigs død*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 2019, angives herefter i parentes i brødteksten.

række almindeligt accepterede sandheder som f.eks. "I Danmark regnes Grundtvig traditionelt for at være en af demokratiets fædre ..." (34), og Møller evaluerer i sin bog disse sandheders gyldighed ved at undersøge, om der kan findes belæg for dem i Grundtvigs egne tekster og udsagn. Halvvejs i bogen flytter Møller fokus fra Grundtvig til Grundtvigs tilhængere, grundtvigianerne, og tager deres betydning for samfundet under kritisk behandling. Her er det ikke en almindeligt accepteret sandhed, der er udgangspunktet, men en indflydelsesrig hypotese i grundtvigianisme-forskningen. Til sidst i bogen aktualiserer Møller sin forskning ved at se på, hvordan Grundtvig stadigvæk i dag bliver taget til indtægt for alskens synspunkter og brugt til diverse formål. Spørgsmålet er, om denne ambition kan foldes ud på bare 100 sider, eller om de nødvendige forenklinger betyder, at væsentlige detaljer og nuancer må lades ude?

For at alle læsere skal kunne følge med, indleder Møller bogen med en kort biografisk skitse i afsnittet "Den gamle" og en introduktion til "en håndfuld" af Grundtvigs ideer. Møller forklarer Grundtvigs kirkelige anskuelse, hans tanker om folkelig dannelse, om religions- og trykkefrihed og om danskhed på en tilstræbt objektiv og letforståelig måde, der tager Grundtvigs tanker og ideer alvorligt. Møller har en fin bevidsthed om sin modtagergruppe; historiske og teologiske begreber som "Luthers skriftprincip", "den lærde skole" og "sognebåndsløsningen" bliver løbende forklaret, og kapitlet fungerer i sig selv godt som en kort introduktion til Grundtvig som teologisk og politisk tænker. Dog afviger det introducerende afsnit om højskolebevægelsen, som burde være placeret i det følgende kapitel om "Grundtvigs betydning".

Afsnittet om højskolen er skrevet ud fra iagttagelsen af, at Grundtvigs betydning på dette område ofte overvurderes. Et af problemerne ved at bestemme Grundtvig som ophavsmand til højskolen er ifølge Møller, at hans tanker om uddannelsessystemet ikke var nye. 1830'ernes skolepolitiske debat var domineret af spørgsmålet om, om der var behov for de nye offentlige realskoler, der lagde vægt på undervisning i realfag som matematik, naturfag og de levende sprog, som et alternativ til de lærde skolers undervisning i klassikere og døde sprog. Møller citerer et svar fra Grundtvig til mæcenen Peter Larsen Skræppenborg, der i 1854 ville donere en sum penge til højskolen og derfor bad Grundtvig om at beskrive sine planer: Højskolen skulle være

en Friskole for de Voxne, og at den skal stræbe baade at vække, nære og klare en høiere Betragtning baade af Menneskelivet i Almindelighed og af det danske Folks og Dannemandens Menneskeliv i Særdeleshed, end man sædvanlig møder (27).

Møllers udlægning, at “der næsten ikke er sagt andet, end at han håbede på, at den ville blive bedre end andre skoler”, er en anelse for lakonisk. Grundtvig siger flere originale ting i citatet: for det første at det skal være en friskole, sandsynligvis i betydningen en uafhængig privatskole som supplement til de statslige undervisningsinstitutioner. For det andet at den skal være for voksne. Grundtvig betoner flere steder, at det ikke er barndommen, der er den egentlige skolealder, men ungdommen – og her altså voksendommen.⁵ Og for det tredje hentyder Grundtvig i citatet til, at skolens opgave er at vække den enkeltes (den voksnes) interesse for sin placering i menneskelivet i almindelighed og det danske folks menneskeliv. Som andre steder giver han altså her udtryk for sit ideal om “en fuldstændig menneskelig Oplysning”, der tager højde for sammenhængen mellem det individuelle, det folkelige og det universelle, hvor højskolens opgave altså i særdeleshed er at tage sig af den folkelige oplysning.⁶

Det ganske vist lidt uklare citat, Møller vælger at fremhæve, repræsenterer dog ikke Grundtvigs højskoletanker særlig godt. I et afsnit om højskolen, der er placeret i et introducerende kapitel om Grundtvigs ideer, havde det været på sin plads at udlægge et skrift som *Bøn og Begreb om en Dansk Høiskole i Soer* fra 1840, hvor Grundtvig er noget mere konkret i forhold til sine tanker om opbygningen af uddannelsessystemet og planerne for en reform af Sorø Akademi. Den folkelige højskole skulle ikke erstatte universitetet, men de to institutioner skulle fungere ved siden af hinanden: Samtidig med at Grundtvig udviklede sine tanker om den folkelige højskole, gav han i 1839 i skriftet *Om Nordens videnskabelige Forening* udtryk for sine visioner om et fællesnordisk universitet i Gøteborg, og forskellen mellem den folkelige højskole og den videnskabelige højskole (universitetet) lå i, at

⁵ Ove Korsgaard: “Grundtvigs oplysningstanker – om at knytte bånd og løse knuder” i *Grundtvig-Studier 2000*, 154.

⁶ Mere herom i op. cit., 156.

det Videnskabelige har alt det Timelige til Gienstand, med Oplysning og Klarhed til sit nærmeste Maal, det Populære eller Folkelige har derimod kun det Nærværende til Gienstand med Brugbarhed og Virksomhed til nærmeste Maal.⁷

Hans konkrete forslag er altså, at man har en skole, som tager sig af den folkelige dannelse, og en skole, der tager sig af den videnskabelige. I skriftet kommer han med flere konkrete forslag til, hvordan den videnskabelige højskole skal udformes, som dog ikke skal udvikles videre her. I *Bøn og Begreb om en Dansk Højskole i Soer* fremsætter han flere konkrete forslag til, hvordan Sorø Akademi skal reformeres til en folkelig højskole. Den skulle først og fremmest ophøre med at være en del af Københavns Universitet og afskaffe latinundervisningen, studentereksamen og filosofikum.⁸ Centralt i skriftet er også Grundtvigs pædagogiske begreb om “den levende vekselvirkning”, som man kan undre sig over, at Møller ikke omtaler i et afsnit om Grundtvigs højskoletanker. I afsnittet om “Den folkelige dannelse” skriver Møller ganske vist om Grundtvigs historisk-poetiske skoleideal – som jo grunder på vekselvirkningen mellem fortid og nutid – men de mere lavpraktiske tanker om vekselvirkningen mellem lærer og elever og eleverne imellem omtales ikke. Det pædagogiske princip blev ellers helt konkret blandt andre steder foreslået i skriftet fra 1840: Grundtvig ønskede

en Oplysnings-Anstalt nemlig, hvorved Folket efterhaanden vaagnede til Selv-Bevidsthed, og hvor Lederne lærde ligesaameget af Ungdommen, som den af dem, en saadan levende Vexel-Virkning og indbyrdes Underviisning, hvorved der lagdes Bro over det svælgende Dyb [...] mellem hardtad hele Folket paa den ene, og Dets Ledere og Lærere, med en Haandfuld saakaldte Dannede og Oplyste, paa den anden Side.⁹

⁷ N.F.S. Grundtvig: “Om Nordens videnskabelige Forening” i *Brage og Idun, et nordisk Fjærdingsårskrift*, 1. årgang, 1. halvbind, København 1839, 11-59, 52 (citeret efter *Grundtvigs Værker*).

⁸ N.F.S. Grundtvig: *Bøn og Begreb om en Dansk Højskole i Soer*, Wahlske Boghandlings Forlag, København 1840, 9 (citeret efter *Grundtvigs Værker*).

⁹ Op. cit., 18.

Ifølge Grundtvig ville oplysningen kun lykkes, når “Talen bliver til en Sam-Tale, deels mellem Gamle og Unge, og deels mellem de Unge indbyrdes”.¹⁰ Som modbillede stod en undervisning, hvor læreren begik “den Sædvanlige Skolemester-Feil, at ville proppe selv i Børn, end sige da i Ungersvende, Alt hvad man veed, og især det Tørreste og mest Ufordøielige”, og hvor professorerne “har nogen anden Hensigt med deres Forelæsninger end at holde dem”.¹¹

Møllers konklusion på afsnittet om højskolen er, at man ikke kan sige, “at Grundtvig skabte højskolebevægelsen i Danmark. Man kan heller ikke sige, at han var en drivende kraft i pionerfasen. Han havde ikke engang kontrollerende indflydelse på den skole, som bar hans navn.” (32) Han har mange gode argumenter, som fører frem mod konklusionen: Som antydnet ovenfor mener han ikke, at Grundtvigs ideer var hverken originale eller handlingsanvisende (26). Dertil viser en nøjere undersøgelse af folkehøjskolernes historie, at Grundtvigs personlige indflydelse var meget begrænset i højskolernes tilblivelse: Rødding Højskole (grundlagt 1844) var økonomisk afhængig af opbakningen fra de nationalliberale, så forstanderen gik stille med dørene med sin grundtvigianisme; Grundtvig gav heller ikke skolen den store opbakning, og dens program endte med at indeholde meget få grundtvigsk inspirerede elementer (28). Heller ikke de øvrige af 40’ernes og 50’ernes højskoler havde den store gavn af Grundtvigs ideer: Uldum og Hindholm Højskole var f.eks. præget af praktiske fag som landbrug, regning og tysk sprog, og det hed sig simpelthen, at bønderne ikke ville have den store gavn af Grundtvigs dannelsesidealer: “thi hvor meget Grundtvig end elsker det Ringe, det reent Folkelige, saa er han vistnok kun skikket til at være Lærer for det Ypperste” (29), lyder det fra en af grundlæggerne. Et interessant bevis på, at den grundtvigske folkehøjskole end ikke var realiseret i hans samtid, er et gavebrev fra 1853, hvormed en gruppe tilhængere donerede en pengegave, som skulle bruges til at grundlægge en højskole. Brevets ordlyd tyder på, at man i samtiden endnu ikke regnede Grundtvigs drøm for realiseret:

Vi nære den Fortrøstning at den kan blive en god Begyndelse til et Værk, hvoraf De endnu i Deres Livs Aften maa kunne see glædelige

¹⁰ Op. cit., 20.

¹¹ Op. cit., 24.

Frugter, og at Samtid og Efterslægt vil bygge videre paa denne Grundvold til Guds Ære og det Fædernelands Bedste, De tjente i Kærlighed (31).

I en artikel fra 2016 har Møller defineret, hvad han forstår ved virkning: en idé, der omsættes til handling.¹² Et kriterium for, at man kan tale om, at en person har haft en virkning på samfundet, er, at man kan dokumentere, at personens idé er blevet overført til handling.¹³ Møllers beviser for, at Grundtvigs ideer om højskolen ikke umiddelbart blev overført til de første højskoler, er overbevisende. Det havde dog klædt bogens ellers meget kloge komposition, hvis et skrift som *Bøn og Begreb om en Dansk Høiskole i Soer*, som heller ikke fik den ringeste betydning i sin samtid, men som rummer en række originale og konkrete ideer og forslag både til uddannelsessystemets og folkehøjskolens opbygning, var blevet fremlagt og taget alvorligt i det introducerende kapitel (“En håndfuld ideer”), og at deres umiddelbare (og altså manglende) virkning så var blevet behandlet i det følgende kapitel om “Grundtvigs betydning”.

Afsnittet om højskolen samt de to første afsnit i næste kapitel om “Grundtvigs betydning” (“Demokrati” og “Velfærdsstaten”) er en revideret version af Møllers glimrende artikel om “Grundtvigs betydning for samfundet”, trykt i *Grundtvig-Studier* i 2015. Afsnittene om demokratiet og velfærdsstaten er struktureret på samme måde som afsnittet om højskolen: De tager udgangspunkt i en almindelig accepteret sandhed om Grundtvigs betydning på de anførte områder og undersøger gennem en nærlæsning af Grundtvigs skrifter, om der er hold i dem. Og det er der sjældent – tværtimod siger Grundtvig flere steder det stik modsatte af, hvad han siden er blevet taget til indtægt for.

I afsnittet om demokratiet fremdrager Møller to sjove eksempler på, hvordan Grundtvigs betydning er blevet fejlvurderet. To vers af digtet “Langt højere Bjerger” fra 1820 er ifølge Møller ofte blevet citeret af tilhængere af velfærdsstaten: “Og da har i Rigdom vi drevet det vidt, / Naar Faa har for meget og Færre for lidt” (40). Møller fremhæver et eksempel fra 1848, hvor Grundtvig i *Danskeren* citerer sine egne vers:

¹² Jes Fabricius Møller: “Grundtvigs betydning for samfundet” i *Grundtvig-Studier*, København 2015, 106.

¹³ Ibid.

i Danmark, hvor Selveiernes Antal er godt i Tiltagende, og hvor de store Fabriker Gud skee Lov! er faa, vil det ikke falde vanskeligt at redde Selvhaves Liv, afskaffe al anden Forsørgelses-Ret end den indbyrdes mellem Forældre og Børn, og at indføre saa stor en Nærings-Frihed, at det kan gaae, som der staaer i Visen: Faa har for meget og Færre for lidt (41).

Vejen mod idealet, at få har for meget og færre for lidt, nås altså gennem næringsfrihed og selvforsørgelse, ikke gennem omfordeling af midlerne til fordel for de svageste. Versene er altså et eksempel på, at en sætning, et vers, en bid af Grundtvigs skrifter og udsagn kan pilles ud af sin oprindelige kontekst, sættes ind i en ny og bruges til hvad som helst. Skolehistorikeren Thorstein Balle kaldte det for “grundtvigske diskursmarkører” (11).

Møller fremhæver et andet sjovt eksempel på, hvordan et citat kan ændre betydning gennem sin receptionshistorie. Som argument for, at Grundtvig ikke kan betegnes som velfærdsstatstilhænger, peger Møller på, at han i sin tid var imod forslaget om retten til statslig forsørgelse (41). I stedet foreslog han, at:

Der skal, saavidt muligt, sørges for, at fattige Gamle, Syge og forladte Børn kunne finde offentlige Tilflugtssteder, og selv de fattigste kunne have Adgang til folkelig Oplysning og Dannelse (41).

Passagen er ofte citeret med et komma for meget mellem “fattige” og “Gamle”, så det med Møllers ord “kan læses, som om både fattige og gamle skulle have understøttelse” (41).¹⁴ Men det var altså kun de fattige gamle, der skulle det.

Møllers evne til at fremdrage sjove og farverige eksempler til at underbygge sin argumentation er beundringsværdig. Dog kunne afsnittet godt være nuanceret en smule til fordel for dem, der bruger Grundtvigs vers som et billede på velfærdsstaten. For eksempel kunne man have omtalt en artikelserie i Information fra 2008 med titlen “Langt højere bjerge”. I serien spurgte Informations journalist seks politikere om, hvad Grundtvigs digt sagde dem i dag. Politikerne kunne bruge digtet til vidt forskellige ting: For Per Stig Møller gav det udtryk for, at “Danmark altid har været

¹⁴ Eksempler gives i Møller 2015, 109.

en del af verden og engageret i verden”,¹⁵ mens Søren Krarup fik det modsatte ud af det, nemlig at det “er en understregning af fællesskabet, at vi som danskere – det er nemlig ikke globalt, men som danskere – skal hjælpe hinanden”.¹⁶ På trods af politikernes forskellige tolkninger af teksten er der ingen af dem, der tror, at Grundtvig gik ind for velfærdsstat eller demokrati. Selv Svend Auken, der – som Martin Andersen Nexø – mener, at Grundtvigs vers om, at vi i rigdom har drevet det vidt, når få har for meget og færre for lidt, måske er “den smukkeste måde at udtrykke velfærdssamfundets fordelingspolitik på”, er bevidst om digtets historiske kontekst:

Nu var Grundtvig jo selv en arg modstander af velfærdssamfundet og prøvede i forbindelse med Grundloven i 1849 at få fjernet alle hentydninger til fattighjælp og socialforsorg og så videre. Han var den velbjærgede bondes prælat. Men alligevel rammer han i sætningen netop det, at vi i Danmark ser os selv som ét land med ganske få medlemmer af en egentlige overklasse, en meget bred middelklasse – og så er der nogen, vi gerne vil hjælpe. Det er meget smukt ramt.¹⁷

Selv om Grundtvig ikke var velfærdsforkæmper, og selv om Svend Auken ikke mangler historisk bevidsthed i den henseende, kan Grundtvigs vers altså godt bruges som et smukt billede på velfærdsstaten.

Halvvejs i bogen – på side 49 – flytter Møller sit fokus fra Grundtvigs tanker og skrifter til hans tilhængere, grundtvigianerne. På de foregående sider har det, som vist, været Møllers metode at tage udgangspunkt i en almindeligt accepteret sandhed. På de følgende sider tager Møller udgangspunkt i en indflydelsesrig hypotese i Grundtvig-forskningen: P.G. Lindhardt argumenterer i sin bog om *Vækkelser og kirkelige Retninger i Danmark* fra 1951 for, at vækkelsesbevægelsernes opblomstring var en del af moderniseringsprocessen i den sidste halvdel af 1800-tallet. Ifølge Lindhardt passede de religiøse vækkelser godt til den troende i sekulariseringens tidsalder. Med tiden spaltedes vækkelserne i to, en (indre)missionsk og en grundtvigsk bevægelse, og det er Lindhardts hypotese, at den

¹⁵ Christian Lehmann: “Med hjerterne løve ved løve”, Information 6. august 2008.

¹⁶ Christian Lehmann: “Vi vil os til guder ej grunde”, Information 22. juli 2008.

¹⁷ Christian Lehmann: “Hvor få har for meget og færre for lidt”, Information 4. august 2008.

enkelte troendes tilhørsforhold til enten den ene eller anden bevægelse var bestemt af økonomiske og sociale forhold: Askese, mådehold og forsagelse fra fristelser passede godt til den fattige småbonde og fisker, mens den livsglade og livsnydende grundtvigianisme passede godt til den velhavende gårdmand.

Møller nuancerer Lindhardts hypotese og gendriver den delvist med flere meget kloge og overbevisende argumenter, samtidig med at han – i hvert fald et godt stykke ad vejen – har en bevidsthed om sin bogs målgruppe og undgår, at det bliver kedeligt for lægfolk. På bedste populærvidenskabelige vis forsøger han at gøre sin bog vedkommende ved at trække på en personlig historie. Han lærte som barn i skolen, at den egn øst for Kalundborg, hvor han voksede op, var formet af den grundtvigianske bevægelse. Der fandtes og findes stadigvæk en friskole, en højskole, en valgmenighed og en brugs. Alt sammen noget, vi i dag er tilbøjelige til at opfatte som konkrete resultater af Grundtvigs ideer – eller i hvert fald af Grundtvigs tilhængeres bedrifter. Og folket på egnen betragtede da også sig selv som “en frugt af den åndelige og materielle overskudskultur, som havde sit ophav hos Grundtvig” (59). Men da Møller for et par år siden skulle holde et foredrag i en lokalhistorisk forening, læste han op på sin egnshistorie og opdagede, at det bestemt ikke kun var grundtvigianere, der havde været de drivende kræfter i opbygningen og udviklingen af dens lokalliv. Det viste sig nemlig, at det var den missionske præst Vilhelm Beck, der var “egnens åndelige dynamo” (63). Mange af de handlekraftige mænd, der kom til egnen i 1800-tallet og var med til at drive samfundet, blev påvirket af Beck. Oprettelsen af andelsmejerier, friskoler, brugsforeninger, en landboforening, en sygekasse, en sparekasse og en valgmenighed kan altså alt sammen tilskrives drivkraftige mænd, som bekendte sig til den missionske bevægelse (60). P.G. Lindhardts hypotese om, at samfundet blev drevet frem af drivkraftige grundtvigianere, er altså i dette tilfælde punktvis modbevist, mens grundantagelsen om, at der er en sammenhæng mellem vækkelsesbevægelserne og moderniseringsbevægelsen, forbliver holdbar: “Det er interessant, at det dybe engagement i samfundslivet, den kristelige vækkelse og den rationelle landbrugsproduktion optrådte samtidig hos de centrale personligheder, uafhængig af om de var grundtvigske eller missionske” (61). Eftertiden fik altså med tiden slettet Indre Mission fra erindringer og den overleverede lokalhistorie, i takt med at befolkningen

på egnen øst for Kalundborg begyndte at opfatte sig selv som frugt af den grundtvigianske bevægelse.

Bagsiden af *Grundtvigs død* opsummerer bogens sidste kapitel, "Billedet af Grundtvig". Den har påtrykt et fotografi taget ved Anker Jørgensens begravelse i Grundtvigskirken april 2016, hvor folk stod klar med de røde faner, da kisten blev båret ud af kirken. Grundtvigskirken er ét blandt mange af de mindesmærker, som Møller kalder "ukontroversielle projekter" (83). 50 år efter Grundtvigs død var alle enige om, at Grundtvig havde været så betydningsfuld, at han fortjente at blive hyldet med et monument: "Grundtvig udviklede sig til et nationalt ikon, fordi alle kunne finde noget hos ham, som de kunne lide" (83). Men som Møller flere steder i bogen har vist og konkluderet, er der belæg for at kalde Grundtvig "liberal om en hals", ligesom man kan kalde ham konservativ, "fordi han i virkeligheden ikke ønskede sig ændringer" på det fordelingspolitiske område (42). Men belæg for at kalde ham demokratisk pioner eller sammenligne hans politik med en socialdemokratisk fordelingspolitik findes der ingen af.

Hovedformålet med *Grundtvigs død* lader til at være at dekonstruere myter om Grundtvig. I det afsluttende kapitel, hvor Møller også viser, hvordan præsident Obama brugte Grundtvig til at smigre den danske regering og befolkning under et besøg i Danmark i 2016, definerer han myten som en opdigtet, men meningsfuld og retningsgivende fortælling, der – selv om den er opdigtet – er sand, så længe folk tror på den (95-96). Hvis "en misforståelse eller sågar en direkte løgn accepteres af tilstrækkelig mange, får den sit eget liv og sin egen betydning." Dette kalder Møller for "kulturel placeboeffekt" (96). Man kunne også kalde det *fake news*. Og med sin afdækning af misforståelserne – overvurderingerne og fejlvurderingerne – af Grundtvig lever den korte populærvenskabelige bog således op til de mest jublende optimisters forhåbninger til genren som f.eks. internetboghandlen Saxos direktør, Jørgen Balle Olesen, der udtaler sig om den markante stigning i salget af populærvenskabelige bøger til Kristeligt Dagblad: "Folk har brug for at få dybere indsigt, fordi vi lever i en verden fyldt med fake news, fragmenterede informationsstumper fra sociale medier og en total overvældende strøm af data."¹⁸

¹⁸ Morten Madsen 2018.

I sin bog om videnskabsformidling og populærvidenskab fra 2002 skriver ph.d. i videnskabsteori Søren Brier, at den populærvidenskabelige tekst skal søge “at bygge bro mellem livsverden og den videnskabelige verdens praksis og abstrakte ræsonnementer” og “integrere den videnskabelige viden og dens konsekvenser på en forståelig måde i modtagerens verdensbillede”.¹⁹ *Grundtvigs død* bygger tydeligvis på et grundigt stykke forskningsarbejde, som Møller formår at formidle videre til den læge læser gennem velvalgte, sjove og vedkommende eksempler i et letforståeligt sprog. Bogen kan tilmed læses som et oplysningsprojekt med et demokratisk potentiale, idet den træner læseren i at afkode og gennemskue brugen af “Grundtvig” i den offentlige debat. Dog virker bogen flere steder en anelse for forenklet – hvad der givetvis er svært at undgå i en genre, der fordrer knaphed og netop forenkling. For eksempel gør Møller sig lidt skyldig i at miskende Grundtvig som skolepolitisk tænk. Og andre steder benytter han sig af lidt vel lakoniske konklusioner og generaliseringer.

Det var en stor fornøjelse at læse bogen. Dog havde jeg læst det meste af den før, da den bygger på Møllers to tidligere tekster om Grundtvig, *Grundtvigianisme i det 20. århundrede* fra 2005 og “Grundtvigs betydning for samfundet” fra 2015. Længere passager fra disse tekster er gentaget ordret i *Grundtvigs død*, hvilket ikke er noget problem i sig selv, da flertallet af bogens potentielle læsere sandsynligvis ikke kender de to tidligere arbejder i forvejen. Men det havde været på sin plads at angive i en note, at bogen var baseret herpå.

¹⁹ Søren Brier: *Fra fakta til fikta. Videnskabsformidling og populærvidenskab i underholdningens tidsalder*, Akademisk, København 2003, 178-179.